

Причини упадку Польщі

Програма, провід, організація*)

Права передруку в перекладі застережені.

Коли був у Польщі державний діяч, який мав широкий політичний овід, умів і любив приймати самостійно ризиковні постанови, приказувати та брати за свої постанови і прикази відповідальність, себто — коли був діяч, який мав усі дані бути диктатором, то у Польщі існував устрій партійницької гіпер-демократії, а політично зорганізоване польське громадянство ставилось до того свого провідного діяча так, що (кажучи його власними словами) „остогиджували (Йому) життя постійною нагіркою, обмовами і найпоганишими наклепами“. Коли ж не стало у Польщі того діяча і не було нікого, хто міг би справді компетувати на становище провідника держави і нації (не своїми амбіціями, а прикметами) — тоді у Польщі завівся культ вождівства, а голові держави надано права і компетенції більше, ніж їх мав якийнебудь монарх в Європі чи президент Злучених Держав Півн. Америки. На президенті польської держави тяжла — згідно з новою конституцією — „відповідальність супроти Бога й історії за долю держави“, „в його особі зосереджується однастайна і неподільна державна влада“.

Коли розпочиналась боротьба за ревізію конституції, то звеличичники Пілсудського казали, що треба її переробити на міру Пілсудського. Але роки минали і з весною 1935 року було вже відомо, що Пілсудський ніякої влади вже мати не буде, бо він безнадійно хворий. Колись ще може виявиться, яке було його безпосереднє становище до проекту нової конституції. Казали, що проект ББ (фактично: Цара і Подоського, — один став за це у черговій каленції маршалом союму, другий віцемаршалом) саме тому переходить крізь стількі редакції у самих його авторів, бо Пілсудський бачив то пристосував до нього ядерну й багатомовну характеристикку, вживаючи свого улюбленого, хоч нецензурного вислову: „до д...“. Казали теж, що прочитавши першій конституційний проект ББ висловився: „нехлюйна робота“. Чи це правда — невідомо. В усякому разі надзвичайно цікаво, що в 10-тигомовому найновішому виданні творів Пілсудського, де зібрано не тільки все те, що Пілсудський написав, але й цікавішого сказав, відтворене на підставі записок учасників, а також деякі протоколи розмов (напр. розмова з марш. союму Дашинським підчас наскоку кількадесяти старшин на сойм 31 жовтня 1929), нема там ані слова про якунебудь розмову з Пілсудським на тему конкретних змін конституції після травневого перевороту і після створення ББ. Чи можливо, щоб на цю тему не було у Бельведері нарад?! Але фактом є, що Пілсудський нову конституцію підписав, у характері міністра військових справ у тодішньому кабінеті Козловського (кажуть, що після димісії уряду Єнджеєвіча у травні 1934 року предложили Пілсудському список кількох кандидатів на нового прем'єра, між ними Козловського, як такоого, що його Пілсудський напевне очеркне, як кандидатуру гумористичну: Пілсудський саме його „на злість“ вибрав). Це був останній підпис Пілсудського на державному акті, бо в шість тижнів пізніше, 12 травня 1935, саме в дев'ятитлітті перевороту, Йосиф Пілсудський помер.

Похоронили його з королівськими почестями, склавши домовину на Вавелі та сарце в Остробрамському соборі у Вильні. І щойно після смерті відчули поляки пустку, що П витворив брак усього авторитету, брак якоїнебудь індивідуальності у державі. Властиво таким авторитетом повинен був

бути президент, вивінований тепер у величезні прерогативи влади. Але Ігнатій Мосціцький вправді гарно презентувався у фракці з ордерями чи у спортовому або мисливському одязі, однак поваги не мав ніякої: він відразу зрозумів був свою роль, як паравану Пілсудського, льоляно цю роль виконував і до ніякої іншої не був здібний. Щойно згодом, коли почалася боротьба між кандидатами на президента — друга жінка Мосціцького, розведення його адютанта сотн. Нагурного (це був теж гарний скандал з отим подружжям!) викресала у своєю „відмолодженому“ старцеві амбіцію влади, яка проявилась в хисті лявірувати у сітці інтриг, що сповивали трасу між варшавським замком та ПІШ-ом („генеральний інспекторат сіл збройних“). Тепер треба було на-лоб-на-шию творити новий авторитет. Мав ним стати наступник Пілсудського в армії — ген. Ридз-Смігли.

Пілсудчики не вдоволилися тим, що Ридз став генеральним інспектором армії себто кандидатом на начальне вождя на випадок війни. Почали відразу „вдунувати“ його на найпершу особу в державі, бажано, щоб він заняв в цілості й моральну позицію Пілсудського, себто, щоб став безспірним авторитетом узагалі в усіх справах, що торкалися всіх ділянок державного життя та організації і духа польського народу. Для тої мети мав служити обіжник Складковського з 13. липня 1936 про Ридза, як про „першу особу в Польщі після президента“. В листопаді того самого року дістав титул маршала, після повороту з Парижа адміністрація вибудувала здовж залізничних рейок тріюмфальні брами та викрешувала „масовий ентузіазм нації“. З Ридза робили генія і вмовляли в його, що він геній. Навіть переціню розумний людині могло б від такого кадила (наботруйнішого з усіх газів) закрутитись в голові. Що ж казати про людину, яка не мала ніяких даних до ролі провідника народу і вождя армії та не тільки не був державним діячем, але не мав зеленого поняття про політичні течії у світі й у краю, про вагу політичних проблем, про можливі розв'язки найпекучіших питань державного життя!

Пілсудчики всетаки орієнтувались у тому, що Ридз — це згодна лише тільки вивіска, а поза тією вивіскою треба мерщій творити „щось“, що було б тривкіше та більш змістовне. На цьому тлі розпочались відразу суперечки внутрі пілсудчиківського табору. Валери Славек, один із найстарших пілсудчиків і приятель покійного маршала, після травневого перевороту трьохкратний прем'єр, творець і голова ББ, станув був на становищі, що нова конституція дає достаточні підвалини для організації і держави і народу та що ніякі політично-суспільні організації непотрібні, бо „має володіти право“. Тому він розв'язав ББ, як організацію, яка „виконала своє завдання“. Але що конституція, та ще гірше нова виборча ординація, була в огні критики і мала проти себе весь однастайний фронт всієї польської опозиції та всіх національних меншин, що сойм не мав ніякої поваги, а Мосціцький і Ридз не були ніякими індивідуальностями — табір Пілсудського мусів шукати підпори в новій суспільно-політичній організації. Зорганізувати цей табір Ридз Смігли доручив 24. травня 1936 року, на з'їзді легіоністів, нововибраному голові „Зв'язку легіоністів“ полк. Адамові Коцові. І та „організаційна праця“ пішла як з Петрового дня. Тривала до 21. лютого 1937 року, себто до проголошення т. зв. ідеологічної декларації Коца, після якої щойно розпочався набір членів. На першому з'їзді нової організації окрестили її „Обуз Зедночення Народовего“, прозваний іронічно ОЗОН-ом.

найбільше уваги присвячували поляки не сутньому змістові та фактичній вартості вождя і організації, тільки зверхній декоратції. Таксамо, як вони думали, що можна штучно створити вождя, коли його нема, таксамо вірили, що можна створити організацію самими фразами про її потребу та поручальними заявами найвищих державних чинників. Мосціцький виголосив у радіо промову за ОЗОН-ом, Ридз Смігли зав'язав за нею на черговому з'їзді легіоністів. На державний кошт видрукували 3 мільони величезних афіш з декларацією Коца та виділили ними цілу Польщу. З державного скарбу поплили величезні гроші на газети, що стали підтримувати ОЗОН, з варшавськими „Газетою Польською“ та „Курієром Поранним“ на чолі. Чуючи, що за ОЗОН-ом стоять найвищі державні достояники та весь державний апарат — розпочався до ОЗОН-у „маратонський біг підхлібників“: бігло туди все колишнє ББ. Але воно нічого не помогло: бо ББ мав тільки скромну роль влегчувати Пілсудському переводити в життя його особисті постанови та помагати адміністрації, а ОЗОН взяв на себе місію виповнити ідейну та суспільно-політичну програму. Тимчасом забракло саме того ідейного змісту: замість конкретної, ясної і виразної програми — ОЗОН оперував самими загальними тажкими, які ніби мали зеднати всіх. У висліді не задовольнив нікого. Шукаючи популярності на польській вулиці, проїнятий ендецькими ідеями, ОЗОН щораз більше наближувався до того польського націоналістичного табору, який за троїв був життя Пілсудському. Це не шкодило, що стареєндєцька партія, яка тепер назалась „Строніцтвом Народовим“, була надалі у гострій опозиції до режиму. Одночасно внутрі ОЗОН-у почалися гострі суперечки. Виступив звідти „Легіон млодик“, проти нього зацвіли санаяційна робітничка організація „Зедночене Зв'язку Заводових“ (ЗЗЗ) старих пілсудчиків Морачевського-Шурґа, внутрі ОЗОН-у повстала опозиція з т. зв. легіонової лівиці (сен. Квасневський) та з „інтегральних пілсудчиків“, до яких зараховували частину і колишньої „групи полковників“ Славєка і групу „направчів“ (колишній „Зв'язок Направи Ржечинсполіто“) шлеського воєводи Гражинського. Коц щораз більше компромітувався. Коли 20. липня 1937 року бомба розірвала під вилею Коца у Свідрах Малих під Варшавою якогось Войтиха Бєганка, людину з кримінальним минулим, всі казали, що цей атентат був зорганізований на те, щоб підтримати підупавший авторитет голови ОЗОН-у (до кінця Польщі так і не відбувся процес у справі того атентату і ніякий офіційний комунікат не вияснив його). Восени того самого року відійшов шеф штабу ОЗОН-у полк. Ковалевський (покліканий до цієї місії з Букарешту, де був військовим аташе), в січні 1938 р. щез з поверхні політичного життя і сам Коц. Заступив його ген. Скварчинський, який на політиці розумівся стільки само, що Ридз Смігли і Коц, та якого найбільшою політичною кваліфікацією мало бути те, що оженився з розумною вдовою по своему братові Адамові Скварчинському, колишньому ідеологові пілсудчиків. Про ОЗОН-ову еліту, яка збиралась у першому соймі, що вишшов з нової конституції і нової виборчої ординації, один із чільних членів тієї еліти, головний редактор офіційної „Газети Польської“, післятравневий міністр і пізній маршал сенату Богуславі Медзінський, висловився з нагоди дискусії над потребою організації ОЗОН-у в соймі у жовтні 1937 року, як про „племя рудих малп. без провідника й організації“...

*) Див. попередні статті під спільним наголовком »Причини упадку Польщі«: 1) ч. 23. »Без передусенку«, 2) ч. 24. »Прокілі минулого«, 3) ч. 25. »Устрій і влада«.

ПОРЦЕЛЯНУ, СКЛО, КРИСТАЛИ,
порукає Комісарська Управа
Ф-ми А. ЕДЕР
Фльорінська 6.